

Олександр Миколайович Щукар'єв (1864–1936)¹

О.М. Щукар'єв — В.І. Вернадському

№ 890

29 травня 1929 р., Харків

Харьков. Технол[огический] Инст[итут]
29.V. [19]29

Глубокоуважаемый Владимир Иванович

Николай Семенович Курнаков говорил мне, что довольно давно он передал Вам мою статью, оттиск которой я Вам теперь посылаю. Конечно, вторично ее печатать не стоит. <В> [19]27 году я заходил к Вам, но Вас не застал.

С глубоким уважением А. Щукар'єв

АРАН, ф. 518, оп. 3, спр. 1898, арк. 1. Листівка*.

Коментарі

¹ *Щукар'єв Олександр Миколайович (1864–1936)*, фізико-хімік, розробник «машини логічного мислення», здатної механічно здійснювати прості логічні висновки на основі вихідних смислових даних. Закінчив Московський університет (1889), в ньому ж працював (1891–1909). У 1909 р. захистив докторську дисертацію. З 1911 р. професор хімії Харківського технологічного (нині політехнічного) інституту. Основні праці присвячені хімічній кінетиці та хімічній термодинаміці, вченню про розчини, термохімії та електрохімії. Досліджував критичні явища в газоподібно-рідких системах та в розчинах. Сконструював ізотермічний калориметр для дослідження повільних теплових процесів.

У Харківському університеті працював відомий в Росії учений-хімік професор Павло Дмитрович Хрущов (1849–1909), який відтворив «логічне піаніно» — машину, винайдену в 1870 р. англійським математиком Вільямом Стенлі Джевонсом (1835–1882), професором Манчестерського університету, книжку якого «Основы науки» видали російською мовою в 1881 р. і яка, очевидно, була відома П.Д. Хрущову. Після смерті останнього О.М. Щукар'єв певний час демонстрував машину Джевонса–Хрущова, а потім — сконструйовану ним самим. О.М. Щукар'єв продовжив роботу і видозмінив машину. На відміну від Джевонса и Хрущова, Щукар'єв бачив у машині не просто шкільний посібник, а й представляв її своїм слухачам як технічний засіб механізації тих сторін мислення, що формалізуються. Осудження кібернетики, що розгорнулося надалі в СРСР, не сприяло оцінці праці О.М. Щукар'єва та на довгий час загальмувало розвиток напрямку механізації і автоматизації процесів логічного мислення.

Література: Проф. Александр Николаевич Щукар'єв. [Некролог] // Журнал прикладной химии. — 1936. — Т. 9. — вып. 9 (лит.); Проф. Олександр Миколайович Щукар'єв [Некролог] // Український хімічний журнал. — 1936. — Т. 11. — Кн. 4; Соков А.Н. «Мыслительная машина» // ж. Вокруг света. — 1914. — № 18.

---

* На звороті адреса: Ленинград, Академия Наук, Ак[адемику] Владимиру Ивановичу Вернадскому.

Комментарии

¹ *Щукарёв Александр Николаевич (1864–1936)*, физико-химик, создатель «машины логического мышления», способной механически осуществлять простые логические выводы на основе исходных смысловых посылок. Окончил Московский университет (1889). Работал там же (1891–1909). В 1909 г. защитил докторскую диссертацию. С 1911 г. и до конца жизни профессор химии Харьковского технологического (ныне политехнический) института. Основные работы посвящены химической кинетике и химической термодинамике, учению о растворах, термохимии и электрохимии. Исследовал критические явления в газообразно-жидких системах и в растворах. Сконструировал изотермический калориметр для исследования медленных тепловых процессов.

В Харьковском университете работал известный в России ученый-химик профессор Павел Дмитриевич Хрущев (1849–1909), который воспроизвел «логическое пианино» — машину, изобретенную в 1870 г. английским математиком Вильямом Стенли Джевансом (1835–1882), профессором Манчестерского университета, книгу которого «Основы науки» издали на русском языке в 1881 г., и, очевидно, она была известна П.Д. Хрущеву.

После смерти последнего А.Н. Щукарёв первое время демонстрировал машину Джеванса–Хрущева, а затем — сконструированную им самим. А.Н. Щукарёв продолжил работу и видоизменил машину. В отличие от Джеванса и Хрущева, Щукарёв видел в машине не просто школьное пособие, а представлял ее своим слушателям как техническое средство механизации формализуемых сторон мышления. Осуждение кибернетики, развернувшееся впоследствии в СРСР, не способствовало оценке труда Щукарёва и на длительное время затормозило развитие направления механизации и автоматизации процессов логического мышления.

Литература: Проф. Александр Николаевич Щукарёв. [Некролог] // Журнал прикладной химии. — 1936. — Т. 9. — вып. 9 (лит.); Проф. Олександр Миколайович Щукарев [Некролог] // Український хімічний журнал. — 1936. — Т. 11. — Кн. 4; Соков А.Н. «Мыслительная машина» // ж. Вокруг света. — 1914. — № 18.